

Algimantas ČEKUOLIS

APIE
JŪREIVIUS

*Jų meilės
ir kitos tikros
istorijos*

LRT

Alma littera

JŪRININKO MEILĖ

IŠ SOVIETINĖS ŽVEJŲ FLOTILĖS, DIRBANČIOS Atlante didžiosiose Niufaundlando ir Džordžijos seklumose ties Kanados krantais, – nieko sau „seklumos“, kelių šimtų metrų gelmės, plotas kaip dvi su puse Lietuvos, – buvo atrinkta 15 vidutinių žvejybos tralerių šaldytuvų (VŽTŠ) dirbti Kubai. Keturi iš Klaipėdos, trys iš Rygos, kiti – iš Kaliningrado, Pionerskio ir net Murmansko. Jūreiviai nelabai susigaudė, kaip, kuo remiantis buvo atrenkama. Gal parinkti naujesni laivai, nes toli kinkuoti. Galbūt tie, kurių komandose nebūta drausmės pažeidimų, kai traleriai įplaukdavo į Kanados Halifakso ar Sent Džonso uostus.

Atrinktieji jautėsi pakylėti. Pietuose šilta, oras vaiskus, lengviau dirbti, o kai vėjas nepučia, bangų beveik nėra. Bet svarbiausia, dalis premijos už sugautas žuvis mokama valiuta: dalis – laive, grįžus į savo uostą – kita. Ir ne užsienio pinigais, o sovietiniais sertifikatais. Ne visi tada žinojo, kad yra tokia antroji valiuta, už ją, jeigu prisirinksi daug, galima nusipirkti be eilės „Moskvičių“ ar butą, bent jau tikrai džinsus ir mongoliškus kailinukus žmonai.

Iš tikrųjų laivai buvo atrinkti pagal paprastą kriterijų – tie, kurie Kanados seklumose geriausiai žvejojo.

Jūrininkų sėkmė priklauso nuo kelių priežasčių.

Nuo kapitono nuovokos. Ar jis iš jūrlapio sugeba atspėti srovių kryptis ir padaryti pataisas dėl vėjų, pūtusių pastarąją savaitę? Ar nuolat matuoja vandens temperatūrą? Čia vienokia, o už trijų kilometrų tarsi be priežasties jau kitokia. Kaip į srovių kryptį ir vandens temperatūrą reaguos žuvis, apačioje plaukiančios milijoninėmis valksnomis? Ar sustos ties kitokios temperatūros slenksčiu, ir tada semk jas kaip sriubos tirštimą. O gal srovė pasuks ir dings gelmėse, drauge ir žuvis?

Sėkmė priklauso ir nuo tralmeisterio sumanumo. Jis ne komanduojuantis laivo karininkas – jis denio žmogus. Bet tik jam leidžiama, kada tik prisireikia, lipti ant vairinės tiltelio pasitarti su kapitonu.

Tralas – gudrus įtaisas. Storų tinklo siūlų maišas, laivas jį tempia paskui ir susemia žuvis. Bet jeigu tą maišą tempsi netikusiai, jis subliūkš. Nesugausi nieko. Maišo anga po vandeniu turi būti išplėsta į šonus. Regis, paprasta. Į vandenį nuleidžiamos dvi geležim apkaustytos plokštės, dydžio kaip garažo vartai. Trosai nuo laivo eina į jų centrą ir laiko tralą visai kaip norintį iš rankų ištrūkti aitvarą. Kairė plokštė turi veržtis į kairę, dešinioji – į dešinę. Taip jos išskėčia tralo nasrus.

Bet „nasrai“ taip būtų ištempti tik į šonus, kaip vylingos panelės šypsena. Ant apatinės „lūpos“ jai reikia pakabinti svarsčius. Jie turi būti nei per sunkūs, nei per lengvi ir riedėti dugnu. Ant viršutinės lūpos kabinami plūdurai. Jie tą lūpą pakels. Tralas kaip milžiniškas piltuvas. Už nasrų jis siaurėja ir baigiasi aklinais.

Visą tą virvių, tinklo audinio ir geležim apkaustytų lentų įrangą – tikrą galvosūkį – reikia nuleisti į vandenį laivui plaukiant, jokiū būdu ne vietoje stovint. Kitaip tralas nuskęstų arba būtų dar blogiau – įsisuktų į tralerio sraigatą. Reikėtų vilkiko ir narų pagalbos. Jeigu audra smarki, laivas gali ir neatlaikyti bangų – apsiversti.

Yra tralų, plaukiančių vandenyje kokiame tik reikia gylyje. Vėliau jau net nereikia tralo kas dvi tris valandas kelti. Tik į velkamo tralo uodegą, ten, kur kaupiasi žuvis, įkišti gofruotą vamzdį ir paleisti galingą siurbį. Žuvis, nė nespėjusios suvokti, kas atsitiko, atsiduria šaldiklyje.

Nuo tralmeisterio priklauso, ar tralas eis tinkamai, ar užčiaupęs nasrus. Antru atveju maišysis jūrą kaip sriubą šakute. Ekipažas niurnės, kad kapitonas nemoka rasti žuvų ar gal echolotas niekus rodo. Laikas eis veltui. Grįžus namo paaiškės, kad įgula liko bendrovei skolinga už avansą ir atestatus, kuriuos jūrininkai palieka šeimoms.

Janis Drusis iš Rygos VŽTŠ 618 buvo geriausias tralmeisteris – jeigu ne visame Atlante, tai bent grupėje, parinktoje plaukti prie

Kubos. Bėdų dėl tralų jis niekada neturėdavo. 618-asis sėmė žuvis net, rodos, tyrame kaip ašara vandenyje.

Jūrininku jis tapo atsitiktinai. Baigęs vidurinę, bandė stoti į architektūrą. Janio tėvas dailidė labai gražiai pasakodavo apie architekto profesiją. Bet per konkursą Janis atkrito. Nuėjo į sklandymo klubą. Neblogai sekėsi, tik uždarbio nebuvo jokie.

Nė pats nesusivokė, o jau buvo vedęs Olgą. Kurį laiką dirbo pas tėvą, bet reikėjo sukti lizdą.

Pateko į žvejų laivą, buvo eilinis jūreivis – iš pradžių Baltijoje, paskui Atlante. Kad bus sunku – jam nebuvo paslaptis. Tik nežinojo, kad bus sunku dar ir todėl, kad viskas vienoda, monotoniška. Jūra keičiasi dažniau nei kas valandą, o tavo darbas vis toks pats. Dirba tik raumenys ir žandikauliai, spaudi juos iki traškesio.

Janiui atrodė, kad kvailėja.

Laivavedžiams šturmanams, kapitonui – kitaip. Jie braižo, planuoja. Kitaip ir mechanikui, radistui, net virėjo darbas įvairesnis. Darbas tik raumenims, tarsi būtum darbinis gyvulys, Janį žeidė.

Kartais Janis prišokdavo į pagalbą tralmeisteriui, perprato jo darbą. Grįžęs į krantą nuėjo į kursus. Kitame reise jau dirbo savarankiškai. Baigta vidurinė, darbas pas tėvą išėjo į naudą.

Tralmeisteris turi daugiau darbo negu eiliniai. Tie, ištraukus valkšną, sudorojus žuvis ir vėl nuleidus tralą, dribdavo čia pat denyje ant ko nors minkštesnio ir pusvalandį pasnausdavo. Janiui reikėjo adyti prairusį atsarginį tralą, ruošti geležis ir lentas. Bet už tai jo tralai „griežė tarsi garsiojo Paganinio smuikas“, kaip kartą pagautas geros nuotaikos pasakė kapitonas Rogovas.

„Ir nesugalvok eiti pas kitą kapitoną, – tuoj pat perspėjo. – Aš tavęs niekur neišleisiu.“ Kapitonai nemėgsta girti pavaldinių. Dar ims ožiūotis, reikalauti. Gauna didesnę pajų – ir tegul džiaugiasi.

Bet Janio sugadinti negalėjai. Jau per antrą reisą jo tralai eidavo taip kaip ponas Dievulis prisakė. Net jeigu būdavo stiprus vėjas ir bangos laivą blaškydavo, tralas ten apačioje, visiškoje ramybėje, eidavo lygiai, tarsi turėtų savo protą, o nebūtų pririštas prie viršuje

šokinėjančio laivo. Košiant vandenyno gelmes, nesiekiant dugno, pelaginis tralas irgi nesusipainiodavo. VŽTŠ 618 dar per pirmą mėnesį sugaudavo už visą reisą, kaip per tris mėnesius. Bet žvejok toliau. Dabar jau dvigubai moka – gauni progresinį užmokestį. Jeigu vėl daug sugausi – gausi trigubą.

Janis nuomojo šeimai Rygoje kambarį ir dar likdavo pasidėti į taupkasę – ketino pirkti butą, o gal net namą statytis. Šeima gau-sėjo. Pirma gimė mergaitė, tuoj paskui ją berniukas. Kai tarp reisų Janis vežiodavo vaikus po parką, žmonės sakydavo: „Karališkoji po-relė.“ Vaikai buvo gražuoliai. Dukrelė žydraakė blondinė, berniukas juodaplaukis rudaakis. Kai Janis paklausė, kodėl taip, Olga pasipik-tino. Paaiškino, kad jos tėvas buvo rudaakis brunetas. Žuvo lėktuvo katastrofoje.

Kartą kieme Janis sėdėjo ant suoliuko, supo vežimėlį. Kaimynė pasakė:

- Kai jūsų Olga grįžo iš Gruzijos, parvežė labai kvapios arbatos.
- Ko važiavai į Gruziją? – paklausė namo parėjęs Janis.
- Taigi buvo mūsų cecho ekskursija į Adžariją! – įsižeidė žmo-na.
- Mūsų kojinių fabrikas jų šefai. Reikėjo padėti surinkti arbatžol-ių derlių. Juk sakiau, negi užmiršai?

Janis buvo tikras, kad apie Adžariją girdi pirmą kartą. Apie ke-lionę į Gruziją irgi nieko nebuvo girdėjęs. Nutylėjo. Ką padės aiškin-tis, ginčytis, mosikuoti rankomis? Vis tiek nieko nesužinosi. Vaikai mielai supasi ant jo kelių, valgo jo maistą. Jo vaikai.

Greičiau išplaukti į jūrą. Ten viskas paprasčiau, viskas aiškiau.

Janiui patiko Havanos įlanka – didelė, plati. Sovietai viename jos krante buvo pastatę modernų žvejų uostą: betonines krantines, doką. Išsikrauti buvo lengviau negu banguojančioje jūroje. Tą kar-tą vis tiek teko pastovėti. Niekaip negalėjo atvežti rievėto kartono taros, nors sandėlis buvo čia pat uoste. Užtruko ir maisto atsargas papildyti. Maistą jiems vežė senu „Moskvičiumi“ po tris keturias dė-žes. Tiekėjas rimčiausiai aiškino: „Blokada!“

Atviroje jūroje priešais uosto vartus stovėjo amerikiečių eskadrinis minininkas. Bet jis niekam nekludė nei įplaukti, nei išplaukti. Jūrininkai niekaip negalėjo išsiaiškinti, ką bendra turi blokada su Kuboje auginamais, bet jiems nepristatomais bananais, kava ir apelsiniais.

Vyrai gaudavo ir šiek tiek kubietišku pesų. Kubiečiams jie kaip žaisliniai pinigai, bet jūrininkai greitai susigaudė. Havanoje buvo dvi uždaros sovietų parduotuvės. Tik saviems. Už pesus buvo galima nusipirkti muilo, odekolono ir kvėpalų, Rytų Vokietijos juostų ORWO fotoaparatus, vasarinių marškinėlių, čekiškų batų. Parduovėjos, matyt, svarbių vyrų žmonos, ne visko jiems parduodavo, o moteriškų kojinių neparduodavo visai. „Uždrausta! O kam jums?“ – atšaudavo.

Uosto krantinės – ispaniškai *Avenida del Puerto* – baruose tos prekės buvo lobis. Apsukrūs vyrukai sėdėdavo ir laukdavo sovietų jūrininkų. Už viską, kad ir ką šie atneštų, mokėjo penkiasdešimt kartų daugiau, negu jūrininkai buvo mokėję ambasados parduotuvėse.

Janis irgi dalyvavo tose operacijose. Galėjai nueiti į kiną. Filmai buvo rodomi sovietiniai, lenkiški arba seni amerikoniški. Alaus baruose nebuvo. Blokada. Bet buvo kiek nori įvairių rūšių romo, galima su žolelėmis, ledukais, galima su kokakolos pakaitalu.

Baruose moterų netrūkdavo. Ne visai jauniklių. Nei drabužiais, nei elgesiu vyrų jos neprovokuodavo. Jeigu jos be vyrų vakare bare – vadinasi, į darbą atėjo. Galėjai pakviesti šokti, prie baro pasiūlyti ko nors išgerti, nors vyrai matė, kad joms visada pilama iš to paties tamsaus stiklo butelio.

Susitarti nebūdavo sunku – keli žodžiai angliškai, vienas kitas ispaniškai, pirštais, ir pora jau eina į posadą greta.

Posados (isp. užėiga, viešbutėlis) buvo ankstesnių laikų palikimas. Kubiečiai juokaudavo, kad net Fidelis Kastro nesiryžta jų uždaryti, nes kiltų kontrrevoliucija. Kastro siūlė sovietų vadovams legaliai įsteigti Kuboje kelis gerus, medikų

prižiūrimus poilsio namus, kuriuose būtų moterų. Vieniškų sovietų Kuboje tuo metu buvo daug – be jūrininkų, dar ir įvairių sričių specialistų, trys divizijos pėstininkų. Sumanytą palaike ambasadorius Aleksejevas. Lotynų Amerikos spauda rašė, kad sovietų ambasadorius Kuboje Aleksejevas puikiai pažįstamas Argentinoje. Buenos Airėse jis ilgus metus turėjęs vyriškų drabužių siuvelyklą. Kas patikrins, ar tai tiesa?

Kremliaus valdžia pasiūlymą su pasibjaurėjimu atmetė.

Janiui patiko viena, truputį liesesnė. Ant moterų suolo ji sėdėjo kiek atokiau nuo kitų. Kai Janis mostelėjo kviesdamas, ji suprato, atėjo, prisėdo, šyptelėjo. Pasakė, kad jos vardas Otilija. Gal taip ir buvo, bet Janiui buvo ne paslaptis, kad tos moterys darbe kartais susigalvoja naujus vardus. Pats jis prisistatė esąs Žanas ir neskubėjo. Ir taip buvo jauku. Tarsi vėl būtų Latvijoje. Otilija buvo nedrąši. Vis suko žvilgsnį, nesumojo, kur rankų dėti.

Janis pasiūlė eiti į posadą. Ji linktelėjo galvą, tik paklausė, ar turi pinigų. Jis irgi linktelėjo. Tada Otilija paklausė, gal turi dolerių. Jis papurtė galvą. Ji paprašė duoti pesų – turėsianti sumokėti už posadą.

Kambariukas buvo švarus, langas grotuotas, lova ką tik perkłota.

Nusirengdama Otilija nūsūsuko. Ir atsiduso. Paskui prisiglaudė prie Janio ir tyliai paprašė neskubėti. „*Langsam*, – pakartotojė vokiškai, paskui angliškai: – *Don't hurry, please*, – ir ispaniškai: – *No corras prisa*.

Ilgais, garbanotais juodais plaukais Otilija glostė Janiui nugarą, krūtinę, šlaunis. Janis dar nebuvo patyręs tokios jaudinančios palaimos. Jam atrodė, kad jis ištirpo. Bijojo pakrutėti, bijojo, kad ji nustos glosčiusi. Kai jie susijungė, jam atrodė, kad pustamsis kambarys dinga, į erdvę nulėkė sienos. Įsižiebė akinanti saulė. Paskui abudu ilgai gulėjo, tyliai ir nekrutėdami. Abu klausėsi, kiekvienas savo jausmų.

Grįžus į barą Otilija atsisėdo ant moterų suoliuko, o Janis prie keturių saviškių. Iš laivų juos išleisdavo tik grupėmis – ne mažiau

kaip po du, ne daugiau kaip po penkis. Kas eis kurioje grupėje ir su kuo, paskirdavo kapitono pavaduotojas politikai, rusiškai „pervyj pomoščnik kapitana“. Visuose laivuose, kad ir kokia kalba kalbėtų įgula, sutartinai už akių jis buvo pravardžiuojamas Pompa. Jis buvo ne jūrininkas – dažniau koks nors nevykęs partinis arba saugumo darbuotojas, rečiau – pensijon išėjęs žvalgybininkas. Turėjo savo kajutę, seifą, gaudavo algą ir pajų nuo sugautų žuvų, ne ką mažesnę už kapitono.

Svarbiausia Pompos užduotis buvo žiūrėti, kad nė vienas įgulos narys užsienyje nepabėgtų. Už tai jis atsakė savo galva. Todėl išleidžiamose į miestą grupėse būdavo bent vienas jo patikėtinis ir grupės vyresnysis. Pompa apžiūrėdavo, kaip vyrai apsirengę, ar nusiprausę, nusiskutę. Jeigu šie nešdavosi rankinę, patikrindavo, kas joje. Dvyliktą nakties visi turėdavo būti laive. Pompa sėdėdavo prie trapo, kol grįš paskutiniai jūreiviai. Jeigu kuris tiesiai nepaaidavo arba vėlavo grįžti – savaitę sėdėdavo laive.

Grupe eiti į krantą iš tiesų buvo geriau. Jūrininkai neširdo. Grupeje saugiau. Vienas joje jau būdavo uoste buvęs, mokėdavo angliškai ar apskritai greičiau susivokdavo. Be to, buvo galima susitarti, išsiskirstyti, o paskui susitikti sutartu laiku.

Tą vakarą prie Otilijos ėmė gretintis kitos flotilės vyrukas. Barzda apžėlęs iki ausų, juodi nešukuoti plaukai styrojo į visas puses kaip turkmėniška avikailio kepurė. Ir svyravo į šalis.

Otilija gūžėsi, bandė jo rankas perkelti kaimynei ant kelių, bet gauruočius buvo atkaklus. Ji dirstelėjo į Janį. Ne pagalbos meldama, greičiau atsiprašydama. Tarsi sakytų: „Matai, kaip mums būna.“

Janis, pasakęs saviškiams „dėmesio“, nuėjo prie moterų suoliuko.

– Aš su ja jau susitariau, – pasakė gauruočiui rusiškai, ryžtingai.

– Kas tu čia, tvarkdarys?! – pašoko tas.

Ir įsikišo ranką į kišenę. Matyt, joje kai ką turėjo. Tokie tipai dažniausiai nešiojasi spyruoklinius peilius. Bet per daug girtas nebuvo. Sumetė – tas plačiapetis blondinas visa galva aukštesnis. Ir dar keturi, matyt, su juo.

– Nelabai jos ir norėjau. Pasakyk jai – tegul daugiau mėsos užsiaugina.

Otilija persėdo prie baro šalia Janio. Prisispaudė šonu ir taip glaudėsi visą vakarą.

Artėjant dvyliktai vyrai susiruošė į laivą. Otilija pasisiūlė palydėti – parodė pirštais, kad jai pakeliui.

Avenida del Puerto kaip visada skendėjo prieblandoje. Vienoje pusėje aukšta lentinė tvora, atskirianti priep্লাuką nuo miesto, kitoje – namai. Sveikas buvo tik kas trečio stulpo žibintas. Namai irgi buvo matę geresnių laikų. Retas langas švietė.

Otilija žingsniavo apsisijusi viena ranka Janiui juosmenį. Šypsojosi kaip mėnulis. Jai patiko eiti su tokia vyrų palyda. Paskui parodė: – *I... live... here*, – angliškai: čia gyvenu.

Ant šaligatvio tamsoje žaidė vaikai. Ant išsineštų kėdžių sėdėjo kelios moterys, o supamajame krėsle viena vyresnė, labai plačių strėnų. Visoms joms vidurnaktis buvo atokvėpis.

– Patrisija, čia mano *novio*, – pasakė Otilija storulei.

Ta iškilmingai nusilenkė.

Supratęs, kad kalbama apie jį, nusilenkė ir Janis. Bičiuliai irgi. Tik patamsėje nematė, ar storulė juoda, ar mulatė, ar balta.

Janiui patiko. Jis buvo praprusęs, žinojo, kad žodis *novio* reiškia „sužadėtinis“, kad jis gali reikšti ir viską, ir nieko. Sužadėtuvs Kuboje gali trukti ir šešiasdešimt metų.

Moterys nenuleido akių nuo vyrų rankinių. Buvo matyti, kad svarsto: gal atnešė ko nors valgoma?

Prie uosto vartų jau sėdėjo Kubos saugumietis ir sovietų žvejų štabo atstovas. Žvilgtelėjo į laikrodį, nieko nesakė. Prie jų laivo sėdėjo Pompa, bet irgi tik pasisveikino.

Rytą jie išplaukė į Meksikos įlanką žvejoti Kampečės sėkliuje. Per dvi savaites pripildė triumus. Plaukiojančiosios bazės čia nebuvo, todėl vėl patraukė į Havaną.

Janis buvo nužiūrėjęs vieną *pargo*, sidabrinę su raudoniu ešerinių žuvį, didelę ir plačią kaip gero arklio šlaunis. Buvo girdėjęs, kad kubiečiai *pargo* labai vertina. Atskirai ją užšaldė.

Krante Janis porą dienų laukė tiekėjo su „Moskvičiaus“ pikapu. Tą *pargo*, įvyniotą į dvigubą plastiką, kad neatšiltų, ir įkištą į seną maišą, nešti teko glėbyje, svėrė turbūt daugiau kaip trisdešimt kilogramų. Pasakė Avenidos del Puerto numerį, ketvirtas aukštas, senjora Patrisija. Tiekėjui davė doradą, irgi didžiulę, irgi užšaldytą kaip akmuo.

Daug aiškinti nereikėjo. Tiekėjas jau pusmetį dirbo su sovietais. Dorada irgi labai gera žuvis, jeigu ją tinkamai iškepi. Nereikia nei skusti, nei doroti. Tik nuplauni, padedi ant piršto storio rupios druskos, tiek pat šios užberi ant viršaus, kad būtų kaip kaimiškos duonos kepalas, ir pašauri į krosnį. Po poros valandų laužant sukepusią druską joje lieka žvynai. Žuvis būna gležna kaip tulpės žiedlapis.

Patrisija vos neapalpo. Tokios didelės žuvies gyvenime nebuvo mačiusi. Tuoj pat sulėkė būrys kaimynių, kilo klegesys, kaip tą krokodilą geriau atšildyti, kaip geriau skusti, kepti ar troškinti.

Bare „El Marinero Feliz“ Otilijos nebuvo. Viena mergina atsikėlė, išėjo ir netrukus grįžo su ja. Otilija pripuolė prie Janio, prisispaudė virpėdama kaip lapas. Paskui atitoko, pasitraukė per žingsnį, pažiūrėjo ir vėl apkabinusi pabučiavo į lūpas.

Baras nutilo. Visi matė. Visi žino, kad prostitutės į lūpas nebučiuoja. Toks nerašytas elgesio kodeksas. Yra darbas ir yra meilė. Skirtumas turi būti aiškus.

Įlėkė berniukas, atnešė Otilijai gabalą *pargo* lėkštėje. Ji apie žuvį dar nieko nežinojo, nes buvo pas siuvėją.

– Medžiagos... tela... no... Iš Patrisijos senos... kaip nauja – *like new*. Žiūrėk, kaip gražu.

Barmenui irgi davė žuvies paragauti. Ir vėl klegesys. Otilija kalbėjo be perstojo. Barmenas neblogai mokėjo angliškai. Nustebęs pasakė, kad Otilija tris dienas nesirodė bare. Ta paaiškino: turi draugę radijo stotyje. Žinojo, kad Janis atplauks. Laukė. Jokios posados. Abudu eina pas ją namo. Jiems paruoštas kambarys. Tempė jį už rankos, jis irgi nenorėjo daugiau nieko nei matyti, nei girdėti, tik pasakė vyrams, kad rytoj Pompai kaip nors pasiaiškins.

Eidami vyrai svarstė, ar kapitonas Rogovas turi kokį nors kabli, ant kurio gali pamauti Pompą. Be abejo, Pompa viską žino, bet nedrįsta nieko daryti. Be Janio kapitonas neišsiverstų. Ne tik gerų – jokių tralmeisterių Havanoje nerasi. Rytą Pompa Janį vis dėlto pasišaukė. Pamokslų neskaitė.

– Aš galiu tave arba pasodinti į lėktuvą, ir jūrininkavimas baigsis, arba... savaitę neduosiu paso. Kol išplauksim, į miestą nė kojos. Apsigalvok. Ir elkis protingai.

Janis ramiai sėdėjo laive, dvi dienas tvarkė tralą. Nužiūrėjo, kad prekinių laivų sektoriuje vartai ilgai būna atviri. Trečią naktį palaukė, kol 618-ajame viskas nurims, persirito per bortą į priekplauką, susilenkęs nugūrino į prekybinių laivų sektorių, ten išsitiesė ir nerūpestingu jūrininko žingsniu paskui išvažiuojantį sunkvežimį išmovė į gatvę.

Otilija jo laukė. Janis nusistebėjo: kaip ji visada viską žino?

Išėjo iš jos penktą ryto. Gerai, kad atogrąžose naktys tamsios. Nėra nei aušros, nei vakaro. Dangaus šviesa užsidega arba užgęsta iškart, kaip scenoje.

Prekybinio uosto vartai jau buvo uždaryti. Nenorėjo kabarotis per tvorą prie žvejų sektoriaus. Pasirinko tamsią vietą. Paritino šiukšlių kubilą prie lentų tvoros, šoktelėjo, įsikibo, permetė kojas. Paskui jau nieko negirdėjo ir nejuto. Jokio skausmo.

Vokiško karabino kulka pataikė tiesiai į širdį ir išlėkė per kairį petį. Buvo ir dar vienas šūvis, riksmas „Stok, stok!“ keliomis kalbomis, bet jau niekam nerūpėjo.

Atvažiavo iš miego pakeltas sovietų žvejų štabo vadas ir atsakingas kubiečių saugumo uoste viršininkas.

– Nežinau, kaip čia nutiko. Tas sargybinis, – parodė pirštu į stalo gale sėdintį baltą kaip drobė kareivį, – blogiausias mūsų šaulys. Šaudykloje pyškina Dievui į langus.

Šovikas vis kartojo:

– Aš jam šaukiau, tikrai šaukiau stoti! Paskui paleidau įspėjimą! Šūvį!

– Ne, – nukirto jį saugumietis. – Tu pirma nušovei, paskui šaukei stoti. Ir tik tada paleidai įspėjamąjį šūvį. Visi girdėjo.

Per ilgus Kubos ir Sovietų Sąjungos bendravimo metus įvairiomis aplinkybėmis žuvo šeši meilės ištroškę sovietų jūrininkai.

Autorius penkerius metus dirbo vertėju sovietų Pramonės ministerijos atstovybėje Havanoje. Jo pareiga buvo viską su tvarkyti – balzamuoti ir parsiusyti nelaimėlių namus.

KARO GENAS

Ramusis neramus

AUKŠTO RANGO KINIJOS VALDININKAS KINIŠKU burlaiviu – džonka – plaukė į Japoniją ir jos Riūkiū salyną. Pamatė salą – krūvą uolų be gyvybės ženklo. Užrašė savo dienoraštyje: „Praplaukėme pro Diaoju salą.“ Nenorėjo sustoti, išlipti, apžiūrėti. Skubėjo. Kinijos imperatorius buvo įsakęs kuo greičiau civilizuoti laukinius japonus.

Japonijoje jau buvo paplitę kinų rašmenys, Konfucijaus filosofija, daug gyventojų irgi buvo kinų kilmės – audrų nublokšti žvejai, paskui tremtiniai, moterys irgi labai margos praeities. Bet einant šimtmečiams salyno gyventojai nutolo nuo savo šaknų. Ir kalba pasikeitė, raštas, santvarka. Žodžiu, kinų ambasadoriaus laukė didelis darbas.

Kaip jau supratote, tai buvo labai seniai. 1403 metais Kinijoje išleista knyga, – jau tada jie turėjo spaustuvių, – pavadinta „Kelionė su pakeleivingu vėju“. Dabar kinai sielvartauja, kad tas valdininkas nesustojo ir neįsmeigė Kinijos vėliavos ar kokio nors kito simbolinio ženklo, liudijančio, kad tas mažas salynas priklauso Kinijai. Jame lankėsi kinų žvejai, senieji jūrlapiai jį paisė įvairiai – tai kaip Kinijos, tai kaip Japonijos nuosavybę.

Po pirmojo kinų ir japonų karo XIX amžiuje Europoje dar buvo ramu, Japonija sau pasiskyrė Riūkiū salyną ir Diaoju, vadino jas Senkaku, ir visą didžiulį Taivaną, šį vadino portugališkai – Formoza.

Dabar dėl Diaoju salelės ir poros uolų prie jos protingi žmonės žvangina ginklais ir grūmoja vienas kitam kumščiais. Nes spėjama, kad salelėje ir plačiai aplink ją po jūros dugnu gausu naftos ir dujų.

Kaip tik to, ko labiausiai reikia ir Kinijai, ir Japonijai. Tos dvi šalys, užimančios pasaulyje antrą ir trečią vietas pagal gamybos apimtį, žaliavų dar daugmaž prasimano, bet visiškai neturi energijos šaltinių. Japonija kurį laiką vertėsi neblogai, buvo pasistačiusi nemažai branduolinių jėgainių, bet po Fukušimos tragedijos – niekas nenorėjo klausyti, kad Fukušima buvo pastatyta cunamio užliejamoje pajūrio zonoje, didesnę kvailystę sunku sugalvoti, – gyventojai tiesiog pasiuto: jokių atominių!

Kinijoje gamyba jau tris dešimtmečius auga po 7–9 procentus per metus. Todėl gyventojai daugmaž tyli. Gamyba ir transportas laikosi tik dėl atvežamos naftos. Jos kelias ilgas ir pavojingas – per jūrų sąsiaurius, aplink Indiją, o poreikiai kasmet auga kaip audros debesys. Tą gyvybės arteriją didesnio konflikto atveju lengva užgniauzti. Importo iš Rusijos jokia būdu neužteks.

Jeigu Kinijoje sulėtės BVP augimas, kinai paklaus: kodėl turime gyventi diktatūros sąlygomis, jeigu valdžia nieko nedaro? Kinai maištauti moka. Mao Dzedongo įvaryta baimė jau pamiršta. Dabar kasmet Kinijoje būna 300–400 streikų.

Todėl ginčas dėl Diaouju ir Senkaku pavadinimo, taip pat istorijos, kas ją pirmas atrado, kas pirmas pažymėjo žemėlapyje, ne toks ir teorinis. Jis pavojingas. Japonai pastatė ten žuvų apdoravimo fabrikėlį, okeanografijos stotį ir kelis namus žmonėms. Kinai paskelbė: kadangi salos – jų teritorija, neleidžiama „svetimų šalių lėktuvams“ virš jos skraidyti. Oro erdvę nuolatos patruliuoja jos lėktuvai. Kinija labai norėtų pasinaudoti dideliu kariniu pranašumu, kurį turi prieš Japoniją, įskaitant daug didesnę karinį jūrų laivyną, jau ir su lėktuvnešiais. Bet už tai, kad po karo Japonija atsisakė branduolinio ginklo, Amerika pažadėjo kilus konfliktui būti jos gynėja.

Nesuprasime padėties, jeigu neprisiminsime, kad neapykanta tarp kinų ir japonų neturi lygių pasaulyje. Dar XIX amžiuje japonai atsirėžė iš kinų didelį žemių gabalą ir buvo kolonistų iš Europos sąjungininkai. 1937 metais, užėmę Nankiną, japonai nužudė kelis šimtus tūkstančių civilių kinų. Iš jų tik dešimtadalis buvo šaukia-

mojo amžiaus vyrai. 200 tūkstančių jaunų kinių buvo prievarta verčiamos dirbti japonų armijos prostitutėmis. Iš viso nuo japonų rankos per 1937–1945 metų Japonijos-Kinijos karą žuvo 20 milijonų kinų.

Azijoje žodis „atsiprašau“ beveik nevartojamas. Pripažinti savo kaltę tolygu sąvokai „prarasti veidą“ visam gyvenimui. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui japonų valdžia sumurmėjo atsiprašymą ir atsisako jį pakartoti. „Tėvynės didvyriai“ garbinami, net tie, kurie buvo pakarti už baidius karo nusikaltimus. Karas tarp Japonijos ir Kinijos tebevyksta – tik dabar propagandinėje erdvėje, kine ir televizijoje. Kai kuriose Kinijos mokyklose per pamokas vaikams išdalijamos Japonijos vėliavėlės. Jas reikia plėšyti ir šaukti: „Japonų velniai!“ Kinijos televizijoje maždaug pusė filmų – primityvūs serialai, juose japonai veržiasi žudyti kinų, prievartauti kinių, bet beaimiai partizanai juos sudrasko plikomis rankomis į gabalus – tiesiogine to žodžio prasme. „Shanghai Daily“ rašo, kad tokių filmų sukurta apie 300, vien 2012 metais – 70. Užmojis! Net Rusija atsilieka kurdama filmus apie karą.

Japonai kuria ne tik šališkas propagandines televizijos noveles, bet ir komiksus, animacinius filmus. Muziką irgi.

Tolimųjų Rytų varžytuvėse yra ir kitas, truputį ne toks niūrus aspektas: salų statyba. To dar nebuvo. Kinija Pietų kinų jūroje užėmė grupę vos kyšančių iš vandens uolų. Jūrlapiuose dėl pavojaus laivybai jos vadinamos Ugniniais Kryžiais. Kinai turėjo kautis su vietnamiečiais, laikančiais jas savomis. Kinai nugalėjo, pasistatė laivų prieklauką, sraigtasparnių aikštelę, įrengė bunkerių slėptis nuo lėktuvų puolimo. Ir okeanografijos stotį, kuri, žinoma, – tik figos lapelis. Jau stato taką lėktuvams tūpti ir kilti. Dar kelis povandeninius uolynus pavertė salomis – kelerius metus plukdė į juos laivais smėlį ir žvyrą. Reikėjo daug smėlio, žmonių ir pinigų. Kinai to visko turi.

Kai kurios tų dirbtinių salų – per tūkstantį ir daugiau kilometrų nuo Kinijos krantų. Ir kas? Ne tų salų jiems reikia. Pagal tarptautines konvencijas jūra ir jos dugnas per 200 jūrmilių nuo kranto

priklauso valstybei arba tos valstybės salai. Konvencija rašo „nuo salos“, o ne „nuo krūvos uolų“. Tai pavertė šiuos vandenius statybų poligonu.

Yra tokios Okinotorio salos – atolas. Kai jūra rami, šiokie tokie ploteliai kyšo; per potvynius lieka tik lovos dydžio uolos, o kai jūra banguoja, tos „salos“ išvis dingsta. Nuo jų palyginti arti iki Filipinų, o iki Tokijo – 1700 kilometrų. Japonų tai neįaudina. Paskelbė, kad čia nuo seno jų salos, ir nutarė jas „užauginti“. Būtent taip. Prigamino keraminių aktytų 12,5 centimetro skersmens plytelių, plyteles apaugina koralais – nejudriais gyvais padarais, vienu ir tuo pat metu galinčiais būti ir vyriškos, ir moteriškos giminės. Tas plyteles veža į Okinotorio salas, pritvirtina jūros dugne – ir vėl skuba vežti naujų. Per dešimt mėnesių dauguma polipų prigryja ir pradeda veistis. Uoliai dirbant, reikės 200 metų, kad rifas tiktų statyboms. Japonai atsako: „Ir kas?“ Bet už tai apie tas saleles savo ekonomine zona japonai paskelbė jūros teritoriją, lygią šešioms Lietuvoms. Jie taiko ir kitokius salelių didinimo būdus.

Iš viso ginčytinų salų ir uolų per abi Kinų jūras yra keturiasdešimt. Dėl jų baramasi, o kartais ir iš ginklų iššaunama, nes, be Kinijos ir Japonijos, dar Taivanas, Vietnamas, Malaizija, Filipinai ir Brunėjus į kai kurias iš jų turi pretenzijų. Kartais konkurentai – kaimynai – grūmoja vienas kitam žiūrėdami į akis. Salas dvynes – Šiaurės rytų koralą ir Pietvakarių koralą – skiria tik trys kilometrai. Pirmoji priklauso Filipinams, jie ją vadina Parola. Antroji priklauso Vietnamui ir vadinasi *Song Tu Tay*.

Tik nereikia manyti, kad vien Azijos šalys tokios pavydžios. Tarp Madagaskaro ir Afrikos žemyno yra atolas *Basas da India*. Per atoslūgį iš jūros išlenda kelios uolos, kurių bendras paviršius 20 hektarų. Per potvynį jos dingsta. Tačiau tai nesukliudė Prancūzijai paskelbti atolo savo užjūrio teritorija – drauge su gretimu Europos atolu, esančiu už 130 kilometrų. Abu šie atolai mažaverčiai, juose keliasdešimt kokoso palmių, ir viskas, bet Prancūzija beveik 124 tūkstančius kvadratinių kilometrų vandenų apie jas paskelbė savo

ekonomine zona. Madagaskaras pasipiktino tokiu arogantišku elgesiu, o pats užėmė kitą neturintį šeimnininko atolą.

Tačiau čia palyginti tik smulkmenos. Kai tokios salos „auginamos“ ir arti pasirodo kinų karo laivas, Žydinčių vyšnių šalies aerodromuose vienas po kito pradeda kilti ir skrenda artyn karo lėktuvai. Kada nors kuri nors pusė iššaus raketą.

O mes dar kartais dejuojame, kad mūsų protėviai Lietuvą įkūrė nesaugioje vietoje.

Nematomas karas

APIE TERORISTINIUS IŠPUOLIUS ŽINIASKLAIDA praneša vos ne kasdien. Jeigu jie įvyksta Europoje arba Amerikoje, apie juos plačiai ir ilgai diskutuojama, daug rašoma, kalbama, kaip teroristai gaudomi, kurie policininkai gerai dirbo arba ką pražiopsojo. Kai teroristinis aktas, nors ir labai šiurpus, padaromas kur atkampiau, – informacijos apie jį daug mažiau. Nėra ko piktintis. Tokia žmogaus prigimtis. Tokiais atvejais apie atkirtį teroristams, jų medžioklę nieko nesužinome. Įspūdis, kad viskas taip ir paliekama. Mes tarsi avelių banda. Vilkas daro ką nori, o mes tik bliuname.

Iš tikrųjų ne visai taip. Kova su įvairiomis terorizmo formomis vyksta visame pasaulyje, visuose žemynuose, dieną naktį. Tai tikras karas.

Apie pėstininkų kautynes, aviacijos, artilerijos, šarvuočių kovas sužinome plačiai ir beveik iš karto, o apie Vakarų pasaulio savigyną – kurti tylą. Britai, prancūzai, vokiečiai, japonai tyli suspaudę lūpytes. Amerikiečiai irgi ne visada gali girtis. Kai jų *Navy Seals* – karinio jūrų laivyno „ruoniai“ – naktį užpuolė Osamos Bin Laden, „Al Kaidos“ vado, namą Pakistane ir šūviu į krūtinę, antru į galvą jį nukovė, toliau tylėti nebuvo galima. Pakistanas formaliai nekariauja. Vienas „ruonių“ sraigtasparnis tąkart sugedo, teko jį patiems

susprogdinti teroristų lyderio kieme, kad slapta technologija nepatektų į svetimas rankas.

Prezidentas Obama, Hilari Klinton (*Hillary Clinton*) ir dalis vyriausybės Vašingtone sėdėjo prie tarnybinio karinio monitoriaus ir užkandę žadą stebėjo, kaip viskas baigsis. To jų budėjimo prie monitoriaus nuotrauka pateko į spaudą. JAV lėšas skirsto ir išlaidas kontroliuoja Atstovų Rūmai, jų posėdžiai atviri ar bent neuždrausta apie juos rašyti.

Štai tada ir išlindo yla iš maišo. Dienraštyje „Washington Post“ skaičiau straipsnį, kad Jungtinių Valstijų specialiosios pajėgos 2012 metais jau veikė 75 pasaulio šalyse, ir tas skaičius kasmet didėja. Įkurta bendra visų specialiųjų pajėgų valdyba SOCOM (*Special Operations Command*). Jai visada vadovauja keturių žvaigždučių generolas arba admirolas. Tai aukščiausias laipsnis JAV ginkluotoseiose pajėgose. Po vienu stogu darbuojasi stebėtinai galingos pajėgos. Joms priklauso „Žaliosios beretės“, reindžeriai, karinio laivyno „ruoniai“, oro pajėgų komandosai ir specialieji jūrų pėstininkų daliniai, grupuotė „Delta“. Jie turi visą spiečių bepiločių lėktuvų, tarp jų ir ginkluotų galingomis bombomis, torpedomis. Turi ir specialiai paruoštų sraigtasparnių pilotų, karo lauko skrydžių kontrolierių, savų meteorologų; ir jų medicinos pagalba itin profesionali. Kariai išmokyti klastingai žudyti, žvalgyti prieš teritoriją, puikiai parengti ir žvalgybos duomenų analitikai. Rengiami specialistai mokyti kitų šalių slaptuosius karius.

SOCOM kariuomenėje – kitoks žodis būtų per menkas – yra itin slaptas skyrius JCOM (*Joint Special Operations Command*). Jo uždavinys – rasti ir nukauti arba paimti į nelaisvę teroristus. JCOM pavaldus tiesiogiai pačiam JAV prezidentui ir turi taikinių visame pasaulyje sąrašą. Veikia, tenka pripažinti, nepaisydamas įstatymų. JCOM kontroliuoja ir slaptuosius kalėjimus pagautiems prieš vadeivoms tardyti. Amerikos spaudoje radau visą jų sąrašą. Ir Lenkijoje – buvo, bet Lietuvos niekur neradau paminėtos.

Kai Senate buvo klausomasi JCOM vado ataskaitos, šis pareiškė, kad jo žinyba kasmet turi augti maždaug 5 procentais, ir, žinoma,

pareikalavo daugiau lėšų. Jis išskleidė ant Senato sienos didžiulį elektroninį žemėlapi. Jame įvairiaspalviais taškais buvo pažymėtos svarbios Amerikai vietos – kiek ir kur tenka gintis, kur priešišku jėgų buveinės ir stovyklos. Visas pasaulis buvo tais ženklais nusėtas. Pagrindinė veikla vyksta 120 šalių, bet kartais darbuojamasi ir dar 20 valstybių. Kokios tai valstybės? Admirolas, vadovaujantis JCOM, tuoj pat pridūrė: „Bet visada tik gavus tų vyriausybių sutikimą.“ Jis paminėjo Afganistaną, Saudo Arabiją, Bahreiną, Egiptą, Iraką, Iraną, Jemeną, Jordaniją, Katarą, Kazachstaną, Kirgiziją, Kuveitą, Libaną, Omaną, Pakistaną, Siriją, Tadžikiją, Turkmėniją, Uzbekistaną ir Emyratus. Veikla kiekvienoje šalyje skirtinga – gali dirbti treneriai, žvalgai, kovotojai arba žudikai. Ir skaičius skirtingas – nuo penkių iki kelių šimtų žmonių. Admirolas atsisakė įvardyti visas šalis, kuriose veikiama, – gali pakenkti vyrams, paaishkino, be to, kai kurios vyriausybės prašo visiško slaptumo.

Kiek tai kainuoja? Labai daug. Filipinuose, kur veikia 800 SOCOM karių, – drauge su filipiniečių pajėgomis jie vykdo operacijas prieš maištininkų grupes, – šiai grupei ir ją remiančiai aviacijai, kitiems pagalbiniais daliniais išlaikyti per metus išleidžiama 50 milijonų dolerių.

Prieš 20 metų SOCOM gretose buvo 32 tūkstančiai žmonių. Kai buvo užpulti ir susprogdinti Niujorko dangoraižiai dvyniai, žmonių, taigi ir jiems skiriamų lėšų patrigubėjo – iki 7 milijardų dolerių per metus. Ir tai kai kurios operacijos – Irake, Afganistane – buvo finansuojamos atskirai. Prieš dvejus metus SOCOM drauge su vietos pajėgomis vykdė bendras operacijas ir pratybas Belize, Brazilijoje, Bulgarijoje, Burkina Faso, Indonezijoje, Malyje, Vokietijoje, Norvegijoje ir Lenkijoje. Lietuva vėl neminima.

SOCOM pati tvarko savo biudžetą, sprendžia, kokius ginklus ir įrangą pirkti, kaip mokyti savo žmones. Visoje Amerikos kariuomenėje yra kitaip. Tą darbą ten atlieka departamentai – sakysim, Sausumos pajėgų ar Karinio jūrų laivyno. Todėl nieko nuostabaus, kad Amerikos ginkluotosiose pajėgose SOCOM jaučiasi kaip lokys

vištidėje. Valdyba gali pati užsakyti pačios naujausios technologijos įrangos ir ginklų, net tai, ko dar nėra, – tegul išradėjai ir mokslininkai suka galvas. Vienas toks jų užsakymas jau įvykdytas. Gaminama maskuotės uniforma, kuri už dešimties žingsnių jau nematoma – šešėlis, tik tiek. Spaudoje skaičiau, kad dabar jiems kuriama įranga leis perduoti žinią iš vieno žmogaus smegenų į kitas be jokių radijo bangų ar laidų.

Man tai skamba kaip fantazija, bet vieną dalyką savo akimis mačiau – Irake. Veža mane amerikiečių džipas. Nemandagu klausti, jie iš SOCOM ar iš kokio kito junginio. Greta vairuotojo sėdi karys, laipsnio neįžiūrėsi. Žinote, kaip dabar kariuomenėje, ypač fronte. Rankose kulkosvaidis, kaip vanagas dairosi – į priekį, atgal, į šonus. „Negi kulkosvaidis padės, jeigu į mus trenks reaktyvinė granata? Sprogs bakas su benzinu, visi sudegsime.“ Jis ramiai pasisuko į mane: „Tave sudegins, manęs ne.“ Išsitraukia žiebtuvėlį, liepsną prikiša prie savo uniformos rankovės ir vėpso į mane. Žiūriu – rankovės audinys nei dega, nei tirpsta. Paskui sužinojau, kad dabar tokio audinio uniformas gauna ir kitų junginių kariai. Jie dabar gali gauti ne tik neperšaujamų liemenių, – „Bronyčių“, kaip meiliai vadina Lietuvos kariai tolimosiose misijose, – bet ir neperšaujamų marškinių.

Bet grįžkime prie SOCOM. Jos padėtis ypatinga ir privilegijuota, JAV ginkluotosiose pajėgose ji tarsi kraujotakos sistema žmogaus organizme, nes jai reikia bendrauti su visais padaliniais, tiek su žvalgyba, tiek su civiliais, štai kodėl ji visažinė ir visiškai nepriklausoma. Virš jos tik viena valdžia – Amerikos prezidentas. Todėl nenuostabu, kad pirmuosius radarų nematomus sraigtasparnius, žaibo greitumo motorlaivius, specialiai projektuojamus minoms atsparius džipus, ginkluotus zvimbalius ir t. t. pirmiausia gavo ji. Išvardijau tik tai, kas viešai žinoma. Apie įdomiausius dalykus kol kas nenučiuokiamė.

Atsargos admiralas Erikas Olsonas, buvęs SOCOM vadas (jo liežuvis jau palaidesnis), sako: „Galiu pasakyti tik viena. Tos mūsų tarnybos pritaikytos prie kultūrinės mūsų partnerių įvairovės. Su-

sišaudant mūsiškiai taikliausi. Geriausiai prisitaiko prie aplinkybių. Jie gabūs, mokantys pasiekti tikslą patarėjai ir mokytojai, linkę į naujoves. Žodžiu – tikri kariai.“ Nuo kuklumo admiras Olsonas nemirs. Kita vertus... veikiausiai jis teisus.

O kad mažai apie juos žinome, kad pati Amerika ir visas pasaulis apie juos mažai žino, turbūt nieko nepakeisime. Draugiškų šalių vyriausybės juos priima ir su jais bendradarbiauja būtent todėl, kad jie neplepa apie tai, ką daro. Elito junginiai nemėgsta, kai jų akcijos stebimos ir tikrinamos taip nuodugnai, kaip nukauinant Osamą bin Ladeną. Slaptajai kariuomenei kariuomenėje patinka laikytis šešėlyje ir daryti tai, ką turi daryti.

Kai pagalvoji, šiurpulys eina per nugarą. Kaip dirbant tokį darbą galima nubrėžti liniją tarp to, kas dora ir nedora? Tarp teisėtų ir nusikaltėliškų metodų? Gerai žinau tik viena. Jeigu tokių junginių nebūtų, mūsų pasaulis... mūsų dienų pasaulis būtų kruvinas kratinys.

Vaiduokliai eina į mūšį

BANDYMAI APGAUTI PRIEŠĄ TOKIE PAT SENI kaip ir karai. Medinis Trojos arklys, kuriame slėpėsi graikai, buvo sukurtas, jeigu Homeras „Iliadoje“ nemeluoja, prieš 3000 metų.

Per Žalgirio mūšį kryžiuočiai turėjo šimtą eržilų, kai kuriems jų į gerklę supylė degtinės. Šarvuoti riteriai balnuose juos buvo nukreipę į Vytauto ir Jogailos armijų centrą. Paskui eržilus jojo sunkiai šarvuoti riteriai ant irgi šarvuotų arklių. Lietuviai su lenkais arba žinojo apie šią staigmeną, arba ir taip buvo viskam pasirengę. Pasitraukė, praleido tuos pasiutusius eržilus, o paskui puolė iš šonų.

Per Antrąją pasaulinį karą Jungtinių Valstijų armijos vadovybė įkūrė specialiųjų dalinių štabą. Jam buvo atiduotas karinis Kamp Forresto centras Tenesio valstijoje. Buvo parinkta „nekariškų ir kariuomenei netinkamų“ vyrų – dailininkų, knygų iliustratorių, aktorių,

garso operatorių iš kino studijų, kino triukų specialistų. Verbatimas vyko ir meno mokyklose. Atrinktieji buvo uždaryti Dramo forte ir jiems uždrausta palaikyti ryšius su išore. Toks slaptumas amerikiečiams buvo netipiškas, bet šiuo atveju – būtinas. Kareivių menininkų uždavinys buvo apgauti priešą, įtikinti, kad tai, ką jis mato ir fotografuoja iš lėktuvo, – ne gabių kūrėjų iš gumos padaryti pripučiami tankai, o tikri „šermanai“, tai, ką priešas girdi, – tikras triukšmas, kylantis armijoje ruošiantis dideliam puolimui.

1944 metų birželio 6-ąją sąjungininkai įsiveržė į Normandiją, ir po dviejų savaitių Vaiduoklių armija, taip ją vadino štabai, buvo įtraukta į karo veiksmus. Buvo įsakyta inscenizuoti didelio uosto Normandijos pakrantėje statybą, kad jame neva išsikrauna laivai. Toks neva uostas – tik šviesos ir garsas, seni laivai ir dūmų uždangos – iškilo per naktį. Vokiečiai visą savo artilerijos ugnį nutaikė į dekoracijas. Tuo metu visai kitoje pakrantės vietoje buvo pastatytas tikras uostas iš plūdrių konstrukcijų. Jame išsikraudavo didieji laivai su krovniais puolančiai armijai – šarvuočiais, šaudmenimis, maistu, degalais ir kareiviais. Antrasis frontas labai priklausė nuo šio uosto.

Vaiduoklių armija per palyginti trumpą laiką dalyvavo dvidešimtyje mūšių ir akcijų. Jos veiksmai buvo sėkmingi, nes išradingi menininkai užsidegę viską padarė puikiai. Ir jie veikė visiškai slapta. Buvo atvejų, kai praskrendantys Amerikos pilotai, pamatę savus lėktuvus, išsirikiavusius žalioje lankoje (nors ten galėjo būti pelkė arba arimas), norėdavo tūpti. Būdavo daug vargo juos nuvyti.

Buvo ir demaskavimo pavojų. Du prancūzų dviratininkai, atsitiktinai užklydę ten, kur jiems nereikia, išsižiojo pamatę, kaip keturi amerikiečiai rankomis pakelia sunkųjį tanką ir neša į kitą vietą. Kareiviai irgi pamatė apstulbusius dviratininkus. Padėtis buvo keblė. Nereikalingus liudininkus tenka likviduoti arba internuoti. Laimei, „vaiduoklis“ Artūras Šilstonas (*Arthur Shilstone*) truputį mokėjo prancūziškai. Nerūpestingai pasigyrė dviratininkams: „Nesistebėkite. Mes, amerikiečiai, labai stiprūs.“ Nieko nesupratę dviratininkai nurūko namo, o Šilstonas po karo tą sceną nutapė.